

taget af de dominerende diskurser og uenigheder, fx hvordan vi diskuterer fx indvandring, MeToo eller seksualitet.

Tidligere var *massekommunikation* udtryk for overførsel af budskaber fra et centralt sted til mange anonyme modtagere. Sådanne medier betegnes som push-medier, hvor fx reklamer blev målrettet segmenter. I dag, hvor reklamer er blevet personaliserede via cookies og kunstige intelligenser, taler man om pull-medier, hvor brugeren 'af sig selv' trækkes hen til varen godt hjulpet på vej af influencere, nudging og neuroreklame, hvor man påvirker kunden ubevidst.

Kommunikationens kompleksitet er vokset radikalt med udbredelse af internettet og er i dag præget af høj kompleksitet og interaktivitet. De gamle kommunikationsmodeller lider under den begrænsning, at de ikke rigtig kan indfange personaliseringen af nettet og kommunikationen.

På litteraturens felt er den intermediale litteratur, der ubesværet skifter mellem modaliteter, medier og kanaler et godt eksempel. Fx findes den prisbelønnede bog *Meter i sekundet* (2020) af Sine Pilgaard ikke blot som trykt værk, men også som lyd-bog med indlagte sange, akkompagneret på akustisk guitar, og som dramano-veller på Teater Republik's hjemmeside. Hertil kommer medierede brugerdialog, anmeldelser, foredrag og oplæsningsturneer. Kommunikation mellem Pilgaard og hendes læsere er derfor mangesidigt. Selv giver forfatteren både i romanens handling og dens indlagte læserbrevkasse mange eksempler på kommunikationens misforståelser og fortællelser, der løbende opstår. Allerbedst i samtalerne mellem jegfortælleren og skiftende kørelærere.

Komposition

Ordet 'componere' er latin og betyder at sætte sammen. Kompositionen betegner et kunstværks opbygning, i litteraturen den rækkefølge eller orden, som en teksts elementer er ordnet efter.

Man skelner traditionelt mellem den ydre og den indre komposition. Den *ydre komposition* er forfatterens egen opdeling af teksten i kapitler, akter eller strofer, med tilhørende underinddelinger. Den *indre komposition* betegner den samlede virkeliggørelse af værkets tema eller grundidé. Det kan gøres på utallige måder, her er et par af de klassiske kompositionsmodeller:

In medias res er latin og betyder egentlig midt i tingen, altså i begivenhedernes midte. Betegnelsen stammer fra den romerske digter Horats, der foreslog fortællere at lade deres historier starte 'lige på'. Læseren kastes ind i fiktionen og tvinges til hurtigt at forstå miljø og personer. Fortælleren guider ikke læseren, der selv må trænge ind i tekstens univers. *In medias res* skaber drama, og denne teknik er ofte benyttet i krimi- og spændingsgenren. Fx begynder P. D. James en krimi således: "Et lig uden hænder lå i bunden af en lille sejlbåd, der drev på havet, netop inden for synsvidde fra kysten af Suffolk".

Kronologisk opbygning: Kronologi kommer af græsk 'chronos' + 'logi', og betyder læren om tiden eller tidsfølgen. Når et værk er fremstillet kronologisk, betyder det, at handlingerne fortælles i den rækkefølge, de er foregået i.

Handlingen følger altså en tidslinje, sådan at begivenhed 1 følges af begivenhed 2 osv. I mange værker brydes kronologien af flashbacks, synsvinkelskift, krydsklipning eller flashforwards. De fleste krimier har en baglæns kronologi: samtidig med at handlingen kronologisk skrider fremad, arbejder detektiven sig tilbage i fortiden for at afdække forbrydelsens motiv.

Tilbageblik og forudgreb: I kompositionsanalyse skal man altid lægge mærke til spring i tid, da de ofte angiver centrale pointer. Fortælleren kan vælge at benytte sig af flashbacks for at belyse personernes fortid, eller han kan forudgribe den fremtidige handling og derved gøre læseren opmærksom på bestemte skæbnesvangre aspekter i fortællingens nutid.

Cirkelkomposition: I en cirkelkomposition kredser teksten tematisk omkring den samme akse, et centrifugalt midtpunkt, hvorfra al betydning udkrystalliserer sig. Hermed dannes der et konstant punkt i teksten, hvorfra man i delvise gentagelser kan gå ud, sådan som når man smider en sten i vandet og ser det system af koncentriske cirkler, der danner sig.

Rammefortælling: En rammefortælling består i virkeligheden af to fortællinger. Rammefortællingen iscenesætter og spejler den egentlige historie, der ofte udgør størstedelen af teksten. Rammefortællingen er typisk indlagt i starten og slutningen af teksten, mens hovedhistorien udgør midten.

Parallelobygning: I parallelkompositioner lader man to eller flere forløb spejle hinanden, eller man fortæller den samme historie to gange med forskellig synsvinkel. I Milan Kunderas *Tilværelsens ulidelige lethed* (1983) spejler Tomas' og Terezas historier hinanden på samme måde som en kontrapunktisk musikkomposition, hvor de to forskellige stemmer danner én melodi.

Kontrastopbygning: En del tekster består af modsætninger, der brydes. Typisk vil et digt være en enhed af modsætninger, og digteren kan derfor spille på at opbygge sit værk gennem en række modsætninger.

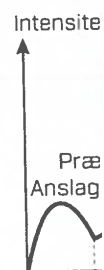
Guldalderkonstruktionen: Guldalderkonstruktionen er modelleret over dannelsesromanens faser: hjemme – ude – hjem. I den første fase er der harmoni mellem helt og verden, men konflikten varsles. I anden fase er der kaos og disharmoni, mens den tredje fase harmoniserer konflikterne. Helten finder her sit nye hjem. Denne konstruktion svarer til eventyrets og folkevisens trefasede forløb.

Berettermodellen: Berettermodellen er udviklet af den svenske medieforsker Ola Olsson til at kortlægge plottet i spændings- og krimigenren. Den er en videreudvikling af den dramaturgiske model, som kan overføres til andre episke genrer. Berettermodellen opdeler en historie i syv faser:

1. *Anslaget*: Anslaget er fortællingens begyndelse. Her skal den grundlæggende konflikt lanceres på en interessant måde for at vække læserens interesse. I krimigenren vil det første mord ske her. Mange forfattere benytter som teknik *in medias res*.
2. *Præsentationen*: Her introduceres fortællingens hovedpersoner og deres forudsætninger. Her vil detektiven ofte dukke op i en krimi.

3. *Udder* her han
4. *The* der: ste. l torie ske l
5. *Konj* der mell
6. *Klim* sitivi flikt helt
7. *Udte* spil, et lil tage

Berettermodellen spænding sådan:

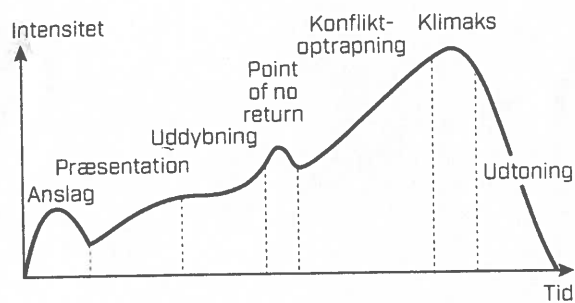

Konfr

"Tom, to skriver I med file Citatet s der kom men, so Med anden n den, og tafor. Ri litteratu samme frækt, i digteris hed un Digtene ningen medgio værelse ligger i dende. badenc

3. *Uddybningen*: Uddybningen tager fat på konflikten, her skildres bevæggrunde og motiver for den videre handling.
4. *The point of no return*: Her er historiens anden krog, der skal fastholde læserne, som bed på anslaget første. I dette vendepunkt er der ingen vej tilbage for historiens personer. I en krimi vil det andet mord typisk ske her.
5. *Konfliktoptræpning*: Nu intensiveres spændingen, og der optræder hyppigere og hyppigere sammenstød mellem aktørerne.
6. *Klimaks*: Konfliktløsningen finder sted her – med positivt eller negativt udfald for hovedpersonen. Konflikten bringes til dens (ud)løsning. I en thriller vil helt og skurk mødes i det endelige opgør.
7. *Udtoning*: Som en krølle på historien får vi et efterspil, hvor læseren får lejlighed til at trække vejret og et lille indblik i en mulig fortsættelse. Her vil helten tage på en romantisk ferie med heltinden.

Berettermodellen er især velegnet til analyse af film, spændingsromaner og krimier. Grafisk kan den opstilles sådan:

Konfrontationsmodernisme

"Tom, tom, tom saligt tom/ er verden for andet end ting", skriver Klaus Rifbjerg i digtet "Frihavnen" og angiver hermed filosofien bag en ny type af modernistisk digtning. Citatet stammer fra digtsamlingen *Konfrontation* (1960), der kommer til at lægge navn til den udgave af modernismen, som vi altså kalder konfrontationsmodernisme.

Med konfrontation menes der, at kunsten på en helt anden måde end tidligere skal gå i clinch med virkeligheden, og lyder det af boksekamp, så er det en præcis metafor. Rifbjerg, der så at sige har opfundet genren i dansk litteratur, tager i *Konfrontation* verden på ordet i en række sammenstød, der skaber nye normer for digterisk sprog: frækt, nyskabende og anarkistisk. Det handler også om digterisk kreativitet, om evnen til at oversætte en virkelighed under svimlende forandring til en ny form for poesi. Digterne søger ikke længere efter en universel mening, meningen er derimod den konkrete verden, som trods fremmedgjorthed og fjendtlighed er alt vi har. Digtet "I badeværelset" er typisk: Her ligger synsvinklen hos sæben, der ligger i sin fordybning i badekarret og lurer på den badende. Slutscenen er ren og fysisk konfrontation, da den badende glider og "kraniet møder karrets kant". De tørre

bogstavrim på k understreger lydligt det fatale møde mellem menneske og ting.

I stedet for at søge at hele splittelsen, fremlægges den moderne verden her nøgternt og med en vis uromantisk opstemthed. Gennem afsøgningen af virkelighedens grænser arbejder man sig fri af traditionen. Denne modernisme er avanceret og sine steder svært tilgængelig, og den fik derfor ry for at være uforståelig. Digterne hævdede dog, at det ikke var digtene, men verden selv, der ikke længere lod sig forstå. At irritere og konfrontere læseren er i øvrigt et andet aspekt af denne type litteratur.

Konkretisme

Af latin 'concretus', som betyder vokset sammen, fortættet. Noget som opfattes med sanserne modsat noget abstrakt.

Konkretisme er navnet på den kunst, der dyrker det konkrete. Inden for denne stilretning vil kunstneren ikke udtrykke noget budskab, men fremvise en form. Udtrykket er her identisk med indholdet, forstået sådan, at der ikke er noget indhold andet end formen. I konkretismen udgør digtet et mulighedsfelt for sproglige eksperimenter, en legeplads for sproget. En stor del af konkretismens digte er grafisk opstillet på en måde, der kommenterer eller udgør selve indholdet. Man kan næsten sige, at formen frigør sig fra indholdet, fordi indholdet ikke er vigtigt som andet end udtryk. Se fx Johannes L. Madsen: "det står" (s. 347).

Digtet går bort fra at være bekendelse eller erkendelse. Det bliver i stedet til eksempler på sprog. Hermed frigøres sproglig energi og kreativitet, og den nyvundne frihed bruges mest til provokerende improvisationer i sproget. Nogle af konkretismens centrale udøvere er Vagn Steen, Hans-Jørgen Nielsen, Per Højholt og Johannes L. Madsen.

Kontekst

Kommer af latin 'con' + 'textus', som betyder sammenvævning. Kontekst betyder sammenhæng. Når vi i et digt siger, at et ords betydning afhænger af den kontekst, det indgår i, mener vi, at det er sammenhængen, der er afgørende. Selve digtet kan også stå i en kontekst, fx en digtsuite eller en digtsamling. Digtsamlingen indgår igen i en større kontekst, fx forfatterskabet, der igen er en del af en endnu bredere kontekst, fx en lyrikergeneration.

Kortprosa

Kortprosa betegner som navnet angiver kortere prosatekster. I modsætning til novellen udfolder kortprosattekster ikke et eksemplarisk trefaset forløb med en begyndelse, en midte og en slutning. Kortprosatteksten er mere skitseagtig, ofte får man kun ansatser til et handlingsforløb, måske skæres slutningen bort, eller også får man historien fortalt i så koncentreret form, at der ikke bliver plads til udfoldelse af beskrivelser af miljøer, personer eller psykologi.

Kortprosaen kommer på mode i 1990'erne, først og fremmest fordi den – i lighed med punktromanen (s. 543) bliver dyrket på Forfatterskolen. Forfattere, der dyrker